

ISSN 0027-8084
УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLII/1–2

БЕОГРАД
2011

Digitized by Google

Вељко Брборић, *Правойис и школа*

Друга књига Вељка Брборића¹ већ својим насловом најављује да се бави актуелним питањем наставе српског језика, али и питањем важним за српску језичку културу уопште. Српска правописна проблематика представља главну преокупацију Вељка Брборића; то је тема и његове претходне обимне књиге, која представља припремљену за штампу његову докторску дисертацију *Правойис српског језика у наставној пракси* (Филолошки факултет, Београд 2004), а овим питањима правописа, посебно правописне проблематике у настави, заокупљен је свакодневно будући да држи курсеве о правопису студентима. Још у овој првој књизи он је детаљно проучио ову проблематику у школству – детаљно се упознао са стањем правописне проблематике у нашим школама, проучио наставне планове и програме, уџбенике и приручнике, упоредио их са резултатима које добијамо њиховом реализацијом и, на основу свега тога, изнио одговарајуће предлоге за унапређивање наставе у циљу подизања нивоа знања правописне норме, која је значајан елеменат језичке норме у цјелини. Имајући у виду ове чињенице, друга Брборићева књига посвећена истој тематици, разумљиво, изазива интерес.

Књига *Правойис и школа* садржи петнаест радова, који су настали, како сам аутор наводи у „Уводној напомени“ (стр. 7), у последњих петнаест година, и сви сем једног, претпоследњег, били су раније објављени у нашим часописима. Овдје су пренијети углавном у непромијењеном облику, уз иновацију литературе. Из овог податка дознајемо да су ту и неки радови који су настали и објављивани прије или у вријеме изласка прве његове књиге посвећене правопису, други су настали касније. Ово својеврсно опкорачење претходне књиге није ни на који начин пореметило концепцију нове књиге будући да је тематика обију књига иста. Књига се може подијелити условно на два дијела, у првом дијелу су радови (пет) који се баве историјом правописа и правописне проблематике: „Српски правопис у XX веку“ (9–20), „Све забране и победа Вукове графије у XIX веку“ (21–37), „О Скерлићевој анкети у Српском књижевном гласнику“ (38–45), „О правописном раду Милана Петровића“ (46–52) и „О правопису у Босни и Херцеговини на прелазу из XIX у XX век“ (53–57).

¹ Библиотека *Књижевности и језик*, књига 38, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2011, 156 стр.

Ових пет радова нам даје релативно цјеловит увид у српску правописну ситуацију од Вука Караџића до краја XX вијека. Ту је прво, у првом раду, дат преглед регулисања правописне норме у XX вијеку, а аутор се укратко осврнуо и на претходно стање. Тако он издваја вријеме од 1818. до 1868. године, које назива докодификацијским периодом. Брборић као значајну годину узима 1868, знамо и зашто, и од ње, према њему, почиње период консолидовања правописне норме код Срба, који траје до 1923. године, тј. до појаве Белићевог правописа. Период после овога, „посткодификацијски период“, траје до данас и Брборић га дијели на три временска одсјека: период правописа Александра Белића, период Матице српске (1960–1993) и период после 1993. Као што сам рекао, у раду се аутор највише бави правописом у XX вијеку, а ту опет најдуже временом када је на снази био Белићев правопис. Најмање се бавио средњим периодом, од 1960. до 1993. године, како га је назвао – период Матице српске. То може бити и разумљиво јер би овај период завређивао и посебан, обимнији рад. Последњи период је добио нешто више простора од овога претходног. На неки начин ова два периода су се морала разграничити, мада је јасно да се са 1993. годином не завршава Матичин период кад су наши правописи по-сриједи. Матица српска је и даље у центру, али није и једини издавач ових нормативних инструмената. Истина, у службеној употреби је њен правопис, а уз њега, на различитим дијеловима српског језичког простора су и неки други – или онај из 1960. или приручници који су усаглашени с новим Матичиним правописом, какав је приручник Милорада Дешића. Укратко, Вељко Брборић је дао јасно прегледно стање у вези с правописом у времену након раскида српско-хрватског језичког јединства, с освртом на све четири истојезичке бивше југословенске републике.

Периодом борбе за правописну норму новог модела књижевног језика Вељко Брборић се позабавио у посебном раду. Овај рад употпуњује знања која наша културна јавност има о путу који је прошао Вук Караџић у реформи српског језика. Зна се да је Вукова грађија добила могућност да се у Србији користи без икаквих ограда тек после његове смрти, односно 1868. године, знамо и да је у неким другим српским земљама, па и у Босни и Херцеговини, која је тада била под турском окупацијом, била прије у употреби. Вуковим моделом књижевног језика служила се и званична вилајетска власт, када је покренула свој лист *Босну*, а тим језиком штампани су не само први српски листови покренути за вријеме турске окупације, *Босански вјестник* (покренут 1866) и *Неретва* (покренута у Мостару 1876), него и муслимански независни лист *Сарајевски вјестник* (покренут 1868)². Зато је врло корисно што смо у овоме раду добили увид у то које су и какве биле званичне, службене забране употребе Вуковог правописа у Србији. Објављивање докумената којим се то онемогућавало раније свакако ће учинити знања о томе богатијим и јаснијим.

У овом поглављу посебно је занимљив рад о Скерлићевој анкети. Наиме, ово је тема којом се вриједи бавити, није то само датум у новијој историји српског књижевног језика. Чини ми се да је она, колико год је Први свјетски рат пореметио дискусију, оставила значајне последице: по моме увјерењу, и она је допринијела потискивању ћирилице из српског језика. Да се другим питањима сада не бавим.

² У уводном тексту првог броја пише: „Да би га више нашијех земљака читати и разумјети могли, издајемо га на турском и србском језику“.

Заслужује да се помене и рад у коме се Брборић бави правописном проблематиком у Босни и Херцеговини у вријеме аустроугарске окупације ове српске земље. Истина, рад се бави последњим годинама окупације, тачније документом који је издала окупациона власт 1912. године под насловом *Ревизија љавописа српско-хрватскога језика*. Ријеч је о документу који је сачинила комисија од стручњака и културних радника Срба, Хрвата и муслимана у БиХ, а прије тога Срби су прешли веома тежак пут да би сачували своје језичко јединство са осталим дијеловима српског националног корпуса. Брборић истиче уводну реченицу овог документа, у којој стоји да је у БиХ од 1883. године Вуков књижевни језик. Ова година тиче се ситуације у вријеме аустроугарске окупације. Већ сам подсетио на то да је тај језик био заживио у БиХ још за вријеме турске окупације – од појаве штампе званичне новине су излазиле на српском језику Вуковог модела (и турском), а тако и муслимански и српски листови и друге штампане ствари, уибеници на примјер. Окупатор (генерал Филиповић) је покушао да уведе хрватски модел књижевног језика (подсетио се да је Загреб званично и практично преузео српски Вуков модел књижевног језика тек 1899), али то није прошло и образложење за одустајање од тога је било да је на српској и муслиманској страни већ у употреби Вуков књижевни језик, а да ће он по свој прилици брзо бити прихваћен и од Хрвата. Наравно, није се 1883. године у БиХ ријешило питање књижевног језика – касније је Калај покушао да створи посебан тзв. босански језик као средство за стварање посебне босанске нације; у ту сврху написана је и посебна грамика (1890) с циљем да кодификује тај језик, али ни она сем по наслову није била битно другачија од српских грамика тога времена. Ипак, и поред тога, Срби (па ни Хрвати) нису прихватили тај пројекат, познати су и забиљежени велики и храбри отпори Срба да се њиховој дјечи у школске документе пише назив босански језик, а српска национална гласила никад нису ни прихватили тај назив ни извјесне посебности његове грамике. На крају је власт морала признати неуспјех и 1907. повући и назив језика и грамику³. Дакле, докуменат који се читаоцима у овом раду представља дошао је на крају дугогодишње борбе српског народа да сачува свој књижевни српски језик и онемогући план окупатора да наруши јединство српског језичког простора, као битног услова јединства националног, духовног и културног бића српског народа. А у међувремену је Босна и Херцеговина у погледу свих назива за језик личила на мали Вавилон. С правом закључује Вељко Брборић у овом раду како се и данас, кад је ријеч о језичкој ситуацији у БиХ, покушава кривотворити језичка стварност. Отуда сматрам да овај рад има посебан значај за нашег данашњег читаоца.

Другом дијелу би припадали остали радови, а они се тичу актуелних питања правописа. То су следећи радови: „О правописном раду Милорада Дешића“ (58–65), „Анкета о правопису у школству“ (66–69), „Пет правописних питања наставницима“ (70–74), „Писање скраћеница код ученика основних и средњих школа“ (75–89), „Ортографске, синтаксичке и морфолошко-ортоепске грешке у употреби глаголских облика“ (90–95), „Наставна пракса и правопис српског језика“ (96–106), „Правописне вежбе у настави“ (107–116), „Статус писма у нашим правописима и уставима“ (117–122), „Настава правописа

³ Овдје наводим, само у виду подсећања, да је велики слависта Франц Миклошич одбио да рецензира ту грамику, пре свега због тенденције да се њоме промовише тзв. босански језик на терену српског језика.

у образовном систему Србије“ (123–131) и „Место лексике у правописним речницима“ (132–140). Како се и из самих наслова може видјети, највећи број радова је у најнепосреднијој вези са насловом књиге. У њима се аутор Вељко Брборић бави питањима од значаја за писменост грађана који су завршили одређене нивое школа. Он нам показује какво је стање у школама, основним и средњим, како владају правописом и како га уче студенти филолошких и учитељских факултета, колико је настава правописа заступљена у образовном систему, какав је систем учења, какви су уџбеници и приручници и како владају правописом они који (требају да) друге уче. Резултати су такви каква нам је писменост нације, какво је стање наше језичке културе. И, наравно, аутор се не зауставља на давању тачних података, него их коментарише и нуди могуће предлоге за побољшање правописне писмености. И његови предлози су усмјерени и према наставницима, али и према држави, која би морала да мијења постојеће стање. Јер, познато је да је за успјешно друштво важно и да је обезбијеђена добра комуникација на националном језику и, конкретније, да је језичка култура дио опште културе.

А да познавање правописа није услов за најобичнију писменост, већ и за вишу писменост и добро владање могућностима језика, овдје ћу навести један цитат из студије коју је чувени Богдан Поповић посветио интерпункцији⁴:

– Узмимо још ову реченицу: „Био је храбар, и побожан, и родољубив, у свима својим тежњама.“ Овде треба запета после речи „родољубив“, јер ближа одредба „у свим својим тежњама“ односи се на све три његове особине; без запете би се односила само на придев „родољубив“. Следећа реченица је такође правилно интерпунгирана, из истих разлога: „Био је храбар, побожан, родољубив, у свима својим тежњама.“ Међутим, у реченици: „Био је храбар, побожан и родољубив у свима својим тежњама“ нема запете после „родољубив“, али је нема ни после „побожан“. Тако се избегава сувише честа интерпункција, која смета очима и сецка говор. Опасности из прве реченице нема, јер ни придев „побожан“ није одвојен запетом, тако да се види или осећа да се одредба „у свима својим тежњама“ односи на све три особине. У реченици: „Био је храбар, побожан, родољубив човек“ није потребна запета после „родољубив“ јер је допуна „човек“ кратка и у јасном односу са свима претходним речима⁵.

Дакле, прво добро владање правописом, па онда разумијевање написаног текста, или авантура писања. Тако се може доћи и до читања нпр. романа Милоша Црњанског. Истина, добро би било претходно прочитати оно што су

⁴ Овај цитат препоручујем посебно оним нашим наставницима српског језика у средњим школама који не држе или врло мало држе часове српског језика и замјењују их часовима књижевности – велики научник Богдан Поповић није мислио да познавање језика, граматике и правописа нису од значаја за разумијевање и тумачење књижевности, да се књижевно дјело не може тумачити, а богами – ни написати, без улажења у језичку страну ове умјетности.

⁵ Богдан Поповић, *Начело интерпункције*, Панчево, 2001, стр. 48. Ова студија представља курс који је професор Б. Поповић држао студентима један семестар шк. 1932/33. године и један семестар 1933/34. године. Први пут је о запети говорио студентима 1910. Ни ово цјеловито предавање није за живота објавио, него је оно објављено после Поповићеве смрти у књизи *Два огледа из теорије стила*, Нови Сад: Матица српска, 1960.

писали професори Јован Вуковић и Новица Петковић поводом његових романа.

Књига *Правойис и школа* Велька Брборића бави се стално актуелном темом, а заснована је на озбиљним истраживањима правописне проблематике у школи и трага за решењима која би допринијела да се данашње прилично неповољно стање побољша. Он види и оне на којима је одговорност за то: на једној страни то су наставници, а на другој озбиљна и одговорна држава. Препоручујући ову књигу, још једном упућујем читаоце и на његову књигу *Правойис српској језика у настави и пракси*, која се бави истом темом и представља резултат много обимнијих истраживања правописне проблематике у школи.

Срећко Танасић